

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В 20–30-Х РР. ХХ СТ.

Проблема творчої інтелігенції в 20–30-ті рр. ще недостатньо розкрита в українській історичній науці. Її необхідно досліджувати як надкласову групу, яка творчо працювала над втіленням у життя нових прогресивних форм, ідеалів та протистояла тоталітаризму. Адже боротьба точилася скрізь не лише за становлення нашої рідної мови, а й за модерне національне мистецтво, театр і взагалі за всю нашу українську культуру. Більше ніж 70 років тому, у жовтні-листопаді 1937 р., в урочищі Сандормох у Карелії за наказом Сталіна було розстріляно 1111 видатних представників української, білоруської та російської інтелігенції. Трагічні події минулих років, згубні наслідки, ще й сьогодні позначаються на духовному та інтелектуальному житті українського суспільства [1, с. 115].

У своїх «Історичних листах» Лавров вказував, що справжній інтелігент – це той, метою творчості якого є «перетворення історичного процесу на прогрес», «активне проведення в життя нових форм та ідеалів». Найважливішими ознаками інтелігенції є її позакласовий, спадковий характер, творча, прогресивна діяльність.

Саме ці найважливіші елементи були викорінені в умовах утвердження тоталітарної системи. Так як нова влада не могла обійтись без старих спеціалістів, повинна була певний час співробітничати з ними. Багатьох спеціалістів від співпраці відштовхували більшовицькі методи, тому як зазначав М. І. Бухарін: «...на перших порах Жовтневої революції до нас пішла гірша частина інтелігенції або найбільш кваліфікована на зразок Тимирязева, котрий розмахом своєї думки був білою вороною... Більшість чесної інтелігенції була проти нас» [2, с. 89].

У 20–30-х рр. ХХ ст. у вищих закладах України працювали відомі науковці, педагоги, талановиті митці, професіонали. Зокрема, у різних наукових організаціях за кордоном мали значний авторитет українські вчені О. В. Палладін, В. В. Сапегін, П. П. Будніков. Лише в 1930–1931 рр. членами закордонних наукових організацій стали 26 українських представників різних галузей науки. Відомими діячами української культури були – М. Леонтович, Л. Ревуцький, В. Золотарьов, Б. Лятошинський, В. Пухальський, С. Єфремов, М. Слабченко [2, с. 180].

В 1921 році у наукових установах і вищій школі працювало близько 2,5 тис. наукових працівників, професорів, викладачів. Оскільки в дореволюційний період українська школа ґрунтувалась на принципах гуманізації освіти і спрямована на формування самостійно мислячої особистості, з приходом тоталітарної системи перед носіями інтелекту української нації постало питання конформізму. Одні почали пристосовуватись до системи, інші ж потрапляли у складне становище.

Укорінення ідеології сталінізму в Україні проходило у декілька етапів – від ідеологічної дискредитації «буржуазних націоналістів» та «ворогів марксизму» (кінець 20-х рр.) до активного винищення в 30-ті. Для зміцнення свого становища партійно-державній номенклатурі потрібно було нейтралізувати суспільно-політичну активність інтелігенції, зруйнувати її соціальну базу. У березні 1930 р. був інспірований ДПУ УРСР на чолі з В. Балицьким процес у справі «Спілки Визволення України», де засуджено 45 осіб, зокрема С. О. Єфремова, М. Є. Слабченка, М. Є. Івченка, Л. М. Старицьку-Черняхівську, а згодом було заарештовано ще 400 чоловік. За деякими підрахунками дослідника Ю. І. Шаповала, під час та після процесу СВУ було заарештовано, знищено або заслано понад 30 тис. осіб. Це була лише перша хвиля масових репресій, друга – прокотилася по Україні в 1932–1934 рр. – постишевський терор, «кіровська хвиля» і голодомор, направлений проти селянства – соціальної бази творчої еліти, повні втрати від якого за різними підрахунками вчених становлять від 4 до 6 млн. осіб. Третя хвиля – 1936–1938 рр. (так званий «великий терор») [3, с. 88].

1929 рік, «рік великого перелому», став рубежем появи ідеології сталінізму, а її формування продовжувалося протягом 30-х рр. і завершилося в 1939 р. Утвердження ідеології сталінізму позбавило інтелігенцію творчої праці плюралізму поглядів та підходів в інтелектуальній сфері. Соціальне походження і політична благонадійність у кінці 20–30-х рр. стали цінитися вище, ніж талант і творчість людини.

Таким чином, фізичне винищення інтелігенції старої формації, панування комуністичної ідеології порушили принцип спадковості у відтворенні інтелігенції, передачі інтелектуальних, морально-етичних цінностей від одного покоління людей розумової праці до іншого. Професійна діяльність інтелігенції була позбавлена альтернатив, свободи вибору напрямків, втрачала творчий характер, була суворо регламентована.

З діяльністю творчої інтелігенції пов'язано зрушення українізації, національно-культурне відродження 20-х рр. ХХ ст. Творча інтелігенція протистояла класовому підходу до розвитку духовного життя суспільства. Фізичне і моральне знищення творчої інтелігенції в 30-ті рр. завдало величезної шкоди інтелекту української нації.

Список використаних джерел:

1. Калінічева Г. І. Українсько-німецькі освітні і наукові зв'язки у 20-ті – на початку 30-х років: Дис. ...канд. іст. наук. – Донецьк, 1996. – С. 115.
2. Очерки развития социально-классовой структуры УССР. 1917–1937. – К., 1987. – 470 с.
3. Шаповал Ю. І. Людина і система (штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні) / Ю. І. Шаповал. – К., 1994. – 250 с.